

СТАВОВИТЕ НА НАСТАВНИКОТ И ЛИЧНИТЕ АФИНИТЕТИ – ДЕТЕРМИНАНТИ ЗА ЕФИКАСНА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ФИЗИЧКОТО ВОСПИТАНИЕ

Билјана Попеска¹

¹ *Факултет за Образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип*

Апстракт

Ставовите како предиктор на однесувањето и активностите на луѓето и личните афинитети и интереси, како компоненти на личноста на наставникот, се едни од клучните фактори за ефикасната реализација на воспитно – образовниот процес. Во трудот, се разработени ставовите и интересирањата на воспитувачите и наставниците, во однос на физичката активност како детерминанти на успешното планирање, организирање и реализирање на насочената активност по физичко воспитание, односно наставата по ФЗО, но и на одговорноста и улогата која ја има наставникот како модел на децата, во креирањето на навики за здрав и активен живот, реализирањето на целите и задачите на физичкото воспитание, во насока на формирање на компетна и сестрано развиена личност.

Клучни зборови: наставник, воспитувач, физичко воспитание, ставови, интереси, воспитно – образовен процес

TEACHERS' ATTITUDES AND PERSONAL INTERESTS - FACTORS OF EFFICIENT REALISATION OF PHYSICAL EDUCATION

Biljana Popeska¹

¹ *Faculty of Educational sciences, University "Goce Delcev", Stip*

Abstract

Attitudes as a predictor of people's behavior and activity and personal interests as components of teachers' personalities are one of the key factors of efficient realization of the educational process. In this paper we elaborated on the attitudes and interests of teachers toward physical activity as determinants for successful planning, organization and realization of the teaching process of physical education. We also analyze the responsibility and the role of the teacher as a role model for children in creating habits for a healthy and active life, realization of PE goals and issues in order to create a complete and a developed young person in all segment.

Key words: teacher, physical education, attitudes, interests, educational process.

Вовед

Физичкото воспитание асоцира на активност, на движење, на игра. Асоцира на слобода, совладување на просторот, користење на телото на еден поинаков активен и динамичен начин, односно задоволување на основната генеричка потреба на детето – да се движи и да биде физички активно. Оттука, една од основните цели на физичкото воспитание во предучилишното воспитание е поттикнување на детето на активност, запознавање на сопствените способности за движење, развивање на способноста за движење (Основи на програмата за воспитно-образовната работа), односно, согласно наставните

програми за деветгодишното образование, основна цел на наставата по ФЗО е постигнување на позитивни трансформациски промени кај учениците, развој и подобрување на способностите и збогатување на моторичкото искуство (Наставна програма по Физичко и здравствено образование, БРО). Сите овие цели се остваруваат преку примена на телесната вежба како основно средство, манифестно остварена како фундаментална форма на движење, изразена преку различни форми на локомоторни, нелокомоторни и манипулативни активности. Наведените активности, начинот на нивната реализација и организација и влијанието кое го имаат врз организмот, укажуваат на спецификите и особеностите на физичкото воспитание, како предметно подрачје, односно физичкото и здравствено образование, како наставен предмет.

Особеностите на физичкото воспитание, односно на ФЗО како наставен предмет претставени преку: специфичните средства за работа – телесна вежба; реализација на наставата во нестандартни услови - спортска сала или отворен терен; примена на посебни справи и реквизити – прескок, греда, шведска клупа, јаже, обрач, топки; примена на специфични методи на работа – метод на демонстрација и практично вежбање; специфични форми на организација на наставата–паралелна форма на работа, полигон, дополнителна вежба и слично, честопати претставуваат ограничувачки фактор во севкупната реализација и остварувањето на поставените цели.

Се побројни се ситуациите во кои се апелира на поефикасна организација и реализација на физичкото воспитание на сите степени на образование. Реалност се состојбите на замена на часовите по ФЗО со друг наставен предмет, распореди во училишни сали во кои нема простор за часовите по ФЗО за децата од прво до трето или петто одделение, сали во кои и покрај опасноста од нарушување на безбедноста и самиот тек на наставниот процес, истовремено се сместени по три или повеќе одделенија, училишта кои располагаат со само неколку топки, два – три скинати душеци; одделенија кои цела година реализираат само една наставна содржина – спортот на предметниот наставник, но и одделенија и класови во кои часот по ФЗО е час за слободни ученички активности спротивни од содржините на предметот. Овие и слични ситуации, ниту оддалеку не одат во прилог на остварување на основната цел – задоволување на потребата на децата за движење и физичка активност, што негативно се одразува на растот и развојот на една цела генерација деца и млади луѓе.

Оттука, се наметнува прашањето за улогата на наставникот во одржување и реализирање на целиот овој процес, но и влијанието на неговите лични ставови и афинитети во реализацијата на физичкото воспитание¹. Односно се редат прашањата за тоа: Каква е и колкава е улогата на наставникот во формирањето на здрава и компетна личност? Каква е неговата позиција на модел и пример за децата? Како неговите размислувања и навики влијаат на оние кои ги учи и треба да ги научи да се движат низ животот? Дел од одговорите ќе презентираме во текстот кој следи.

Причини за реализирање-нереализирање на физичкото воспитание

¹ Во текстот ќе го користиме поимот *физичко воспитание* како поопшт поим, истовремено мислејќи на физичкото воспитание во предучилишното воспитание и физичкото и здравствено образование во одделенската настава.

Веќе споменавме дека спецификите и особеностите на физичкото воспитание, честопати се ограничувачки фактор во неговата реализација. Овие причини ги поделивме во две групи: објективни и субјективни. Во објективни причини се оние кои веќе ги споменавме: материјални и просторни услови, односно спарви, опрема, реквизити и простор за реализација. Субјективните причини се оние кои се условени од наставникот и неговата личност, односно неговите знаења, лични ставови и афинитети.

Знаењата на наставникот, односно воспитувачот се однесуваат на сегментот кој се стекнува на студии и континуирано се надоградува, надополнува и усовршува, како резултат на искуството и практичната работа во тек на целиот живот. Елементарните сознанија од кинезиологијата за телесните вежби, фундаменталните движечки вештини, моторичките способности и нивниот развој, следење и вреднување, развојните карактеристики на децата, како и промените кои настануваат како резултат на физичката активност, односно здравствената вредност на физичката активност, се дел од елементарните сознанија кои ги усвојуваат идните наставници и воспитувачи. Овие сознанија, дополнети со методско – дидактичките аспекти на реализација на наставата, нејзиното планирање, организирање и реализација, како и начините за следење и вреднување на ефектите, како дел од содржините на предметната програма по ФЗО со методика, се солидна теоретска база за успешна реализација на активностите по ФВ, односно часовите по ФЗО. Овие теоретски сознанија, надополнети со искуство од практичните вежби, како дел од барањата од студентите, ги даваат сите претпоставки за успешен иден наставник и воспитувач.

Но, успехот на целиот процес наречен насочена активност по ФВ, односно настава по ФЗО, е детерминиран од уште два мошне значајни, можеби клучни фактори: (1) ставовите на наставникот/воспитувачот за физичкото воспитание и генерално физичката активност и (2) личните афинитети и интереси на наставникот/воспитувачот. Овие два сегменти од личноста на наставникот/воспитувачот, во голема мера ја насочуваат неговата активност и педагошка работа, што неминовно влијае врз развојот на личноста на неговите ученици.

Ставовите на наставниците/воспитувачите како детермината за реализација на физичкото воспитание

Ставовите се основа за бројните реакции на луѓето. Познавајќи ги ставовите на поединци, може да го предвидиме нивното однесување и активностите кои тие ги превземат. Во психологијата, бројни автори го дефинираат ставот. Во делата на авторите Rot (1972), Zvonarveic (1976), Керамичиев (1999) и слични, се наведуваат бројни автори кои го дефинираат ставот. Ние ќе ги издвоиме дефинициите на Инглиш & Инглиш според кој: *„ставот претставува трајна стекната диспозиција која што на доследен начин се однесува кон некоја група објекти“*, Олпорт според кој *„ставот е неврална и ментална подготвеност, формирана врз основа на искуството, која што врши директивно или динамичко влијание на реагирањето на поединецот на објекти и на ситуации со кои доаѓаат во допир“* и Креџ, Краџфилд & Балаки кои ставовите го дефинираат како *„трајни системи на позитивно и негативно оценување, на чувствување и тенденции да се превземат акции за или против, а во однос на различни објекти“*. Односно, нашиот став кон одредени

поединци, групи објекти и слично, кој може да биде позитивен и негативен, го дефинира нашето однесување, односно дали ќе превземеме одредена акција во однос на нив и каква ќе биде таа акција – позитивна или негативна. Оттука, ставот претставува значајна детерминанта во однесувањето и активностите кои ги превземаат луѓето. Оваа ситуација се рефлектира и во ставот кон спортот и вклученоста во него.

Според Креџ, Kračfild & Balaki (1972), наведува Керамичиев (1999), ставовите имаат три компоненти, односно претставуваат интеграција на три ментални функции:

Когнитивна или сознајна компонента – сознанија, знаења, верувања, судови и оценка за вредноста на одреден предмет или објект.

Емоционална компонента – вклучување на чувствата во врска со појавите, објектите и луѓето.

Конативна или мотивациска компонента – тенденција да се направи нешто во врска со објектите, појавите и луѓето и да превземеме акција во врска со нив (наведено кај Керамичиев, 1999; стр 341)

Што значи ова од аспект на ставот кон физичкото воспитание и генерално ставот кон физичката активност?

Позитивниот став кон спортот, физичкото воспитание, односно генерално кон физичката активност, од аспект на когнитивната компонента, значи дека ни се познати вредностите и бенефитите на физичката активност, односно позитивното влијание на физичката активност врз нашето физичко и ментално здравје, општата состојба на организмот, моторичките способности, работоспособноста и подобрувањето на ефикасноста во секојдневните животни активности. Конкретно, познати ни се ефектите од вклученоста во физичката активност кои се манифестираат како: подобро функционирање на целиот организам, пред се на кардиоваскуларниот и респираторниот систем и локомоторниот апарат. Ова се рефлектира како подобро општо здравје, подобар метаболизам, подобар имунитет и поголема отпорност кон болести, редуцирање на стресот и ефикасни начини за справување со истиот, подобар и поквалитетен сон, зголемена концентрација, подобрена меморија, како и подобра *општа состојба на организмот*, рефлектирана преку канализирање на негативната енергија, позитивните емоции и подоброто расположение, зголемената самодоверба, подобрата слика за себе, поголемата работна ефикасност.

Позитивната сознајна компонента води кон позитивна емоционална компонента, манифестирана како позитивни емоции кон спортските активности од различен тип и генерално, позитивни емоции и наклонетост кон физичката активност. Односно, спортските активности ни се пријатни, ни се допаѓаат, ги сакаме. Ова резултира со превземање одредена акција, односно активирање на последната, мотивациска компонента која се манифестира како гледање, организирање и директно вклучување во одредена форма на физичка активност.

Што значи ова од позицијата на воспитувач или наставник?

Како што веќе споменавме, воспитувачот и наставникот заедно со родителите се клучните личности во формирањето на личноста на детето и во одредувањето на неговиот развоен пат. Оттука, нивните ставови неминовно се одразуваат врз нивните постапки кои пак, директно влијаат врз личноста и развојот на децата. Ова е особено значајно за личноста на воспитувачот и наставникот, имајќи ја в предвид неговата позиција и задача – воспитание и образование на многу генерации деца. Позитивниот став на наставникот и воспитувачот кон физичката активност, покрај личните согледувања, се темели и на неговите сознанија за влијанието на физичката активност врз севкупниот развој на децата и почитувањето на детскиот развој како холистички, комплементарен и континуиран процес, сознанија кои како теоретски знаења студентите – идни наставници, ги усвојуваат во текот на своите студии. Овие сознанија водат кон позитивно вреднување на значењето на физичката активност, позитивни емоции кон истата и како крајна цел, желба за директно вклучување преку организација и реализација на активности по физичко воспитание, односно реализација на наставата по ФЗО.

Од друга страна, негативниот личен став на воспитувачот или наставникот кон физичката активност резултира со амбивалентност или негативни емоции во однос на истата, што се манифестира кон делумно, еднолично и немотивирано реализирање на активностите по ФВ, односно наставата по ФЗО или во најлош случај, нејзино нереализирање или заменување со други воспитно – образовни содржини и активности. На овој начин, негативниот став на воспитувачот и наставникот резултира со непоправлива штета во однос на детскиот раст и развој и ускратување на елементарната детска потреба – потребата за движење.

Оттука, една од целите и задачите на Методиката на физичко воспитание и образование, како предмет на Факултетот за образовни науки е формирање на позитивни ставови кај студентите и стекнување знаења за вредноста, значењето и улогата на физичкото воспитание и образование за севкупниот развој на децата, преку запознавање и проучување на: развојните карактеристики и антрополошките обележја на сите развојни степени и возрастни периоди; влијанието на телесното вежбање врз правилниот раст и развој на децата во сите возрастни периоди; особеностите на физичкиот раст и моторичкиот развој во корелација со останатите развојни домени; средствата и содржините на физичкото воспитание и образование, нивните особености, класификации, примена и практична реализација во конкретни возрастни групи; општи и посебни цели на физичкото воспитание и образование, можности за нивно остварување (Анастасовски, 1999; Findak, 2003; Тодоровски, 2007; Попеска, 2013).

Формирањето на ставовите кон физичкото воспитание (позитивни или негативни) е под влијание на родителите, наставниците, поширокото семејство, врсниците и општествената средина. Искуството и личните ставови кон физичката активност на родителите, наставниците и членовите од семејството, нивната лична активност или неактивност и примерот се едни од значајните фактори, кои во голема мера го дефинираат односот на децата кон физичката активност и влијаат во формирањето на ставовите. Имајќи го в предвид механизмот на идентификација, како еден од механизми во формирањето на

ставовите², а кој се манифестира како имитирање на родителите и наставниците и преку прифаќање на нивните ставови како готови (Керамичиев, 1999), уште повеќе се нагласува вредноста на позитивниот став на наставникот кон физичката активност во процесот на формирање и воспитување на детската личност.

Оттука, наставникот, неговите лични ставови и активностите кои ги превзема, согласно своите убедувања, во голема мера ја дефинираат неговата воспитно – образовна работа, но и влијанието кое го има врз развојот и формирањето на компетната детска личност.

Личните афинитети и интересите на наставниците /воспитувачите - детерминати за реализација на физичкото воспитание

Личните афинитети и интересите се однесуваат на она што сакаме, ни претставува задоволство, го привлекува нашето внимание и ја насочува нашата активност и енергија. Интересите како психолошка категорија се определени како *„помалку или повеќе трајна насоченост на човечката свест и на активноста на одделни содржини, а самото занимавање со тие содржини, субјективно е поврзано со задоволување на некои внатрешни потреби на поединецот“* (Звонаревиќ, 1974). Поради задоволството кое го чувствуваме, односно присуството на компонентата на пријатност, ние се стремиме да се занимаваме со содржини кои ни се интересни (Керамичиев, 1999). Според авторката Керамичиева (1996), интересите не се посебна психолошка состојба, туку се насочено внимание, посебен став, вредносна компонента, чувство на задоволство или мотивациска компонента.

Оттука, она што не интересира ние го воочуваме повеќе од она што не ни е интересно, селективно го прифаќање, се ангажираме околу него, не мотивира и поттикнува да истражуваме, твориме, работиме. Интересите на наставниците се широки – музика, уметност, литература, истражување, спорт, драма, книга, природа, историја, архитектура. Личниот интерес кон некој од овие активности, значи и поголемо внимание за истата, нејзино пронаоѓање во секој предмет и секоја активност, изнаоѓање начини и модели истата да се пренесе и на децата. Оттука, воспитувачот и наставникот со афинитет кон спортските активности, многу полесно ќе ги подготвува и планира активностите по ФВ, односно часовите по ФЗО, ќе наоѓа модели да ги примени секаде каде е тоа возможно, ќе бара корелации со останатите предметни подрачја итн.

Но, улогата на наставникот не е еднострана. Тој, воедно, треба да биде отворен кон децата, да ги открива нивните интереси, да ги поттикнува да ги искажат своите афинитети, да им даде слобода да се изразат во она што најмногу го преферираат, да ги охрабрува, мотивира и насочува во она што ги исполнува и им буди пријатни чувства. Но, истовремено, должност и одговорност на наставникот е да понуди богата палета на различни содржини и активности кои можеби за многу деца дотогаш не биле достапни и на овој начин, кај нив да формира нови интереси, да открие неоткриени потенцијали кои немале можност каде да се изразат и на овој начин да влијае во формирање на сестрана, креативна и творечка личност.

² Покрај механизмот на идентификација, останати механизми кои влијаат на формирањето на ставот се: механизам на интеграција, механизам на диференцијација и механизам на травматизирање (Керамичиев, 1999, стр 342)

Заклучок

Изнесените согледувања неминовно укажуваат на огромната улога на воспитувачот и наставникот во формирањето на сестрана и комплетно развиена личност на детето. Физичкото воспитание, како еден од сегметите на воспитанието, е насочен кон формирање и одржување на здраво тело како предуслов за здрав дух. Насочено е кон задоволување на потребата за движење како предуслов за здрава и силна единка и начин за позитивно влијание врз растот и развојот во сите возрасти и сите развојни домени (моторички, когнитивен, конативен, социо-емоционален). Успешната реализација на воспитно – образовниот процес по физичко воспитание, меѓу другото, е детерминиран од два мошне значајни фактори: ставовите на наставникот/воспитувачот за физичкото воспитание и генерално, физичката активност и личните афинитети и интереси на наставникот/воспитувачот. Овие два сегменти од личноста на наставникот/воспитувачот, во голема мера ја насочуваат неговата активност и педагошка работа, што неминовно влијае врз развојот на личноста на неговите ученици. Аспектите на влијание на овие две компоненти во ефикасноста на реализацијата на севкупниот воспитно – образовен процес, како и ефектите кои ги има врз развојот на децата, детално се елаборирани во текстот.

Останува само заклучокот дека воспитувачот, односно наставникот, не треба да биде истакнат музичар, уметник, научник, драматург, писател или врвен спортист, но потребно е да биде комплетна, стабилна и целосно изградена личност, свесен за својата одговорност и висината на задачата која му е доделена. Потребно е да биде доволно силна и изградена личност и да ја сака доволно силно својата професија за да може да ги надмине своите жалби, афинитети и ставови и да обезбеди широка палета на активности и содржини, независно од своите лични преференци. На овој начин ќе влијае на развој на сестрани, креативни и творечки личности.

Оттука, неопходно е секој воспитувач или наставник да се запраша: Дали и колку нашите позитивни или негативни ставови се одразуваат врз нашата педагошка работа, нејзината ефикасност и реализација? Имаме ли право нашите негативни ставови да ги проектираме врз децата, лишувајќи ги од одредени активности за кои можеби имаат афинитети?, односно она што е значајно за физичкото воспитание е: Дали имаме право нашиот негативен или амбивалентен став кон физичката активност да го проектираме во нашата педагошка работа и на тој начин децата да ги лишиме од нивната основна генеричка потреба – потребата да се движат? Бидејќи, сепак: „подеднакво е важно да се израсне здрав, како и да се израсне паметен“.

Литература:

- Zvonarveic, M (1976) *Socijalna psihologija*. Zagreb: Skolska knjiga.
Керамичиева, Р (1996) *Психологија во образованието и воспитанието*. Скопје: Просветно дело
Керамичиев, Д (1999) *Психологија на физичкото образование и спортот*. Скопје: Македонска искра
Рот, Н (1980) *Психологија*. Скопје: Просветно дело

Министерство за образование и наука. (2007) Иновирана наставна програма – Физичко и здравствено образование – Осумгодишно образование – I одделение, Скопје: Биро за развој на образованието.

Министерство за образование и наука. (2006) *Основи на програмата за воспитно – образовна работа со деца од предучилишна возраст во јавните детски градинки*, Скопје: Биро за развој на образованието.

Попеска, Б (2013) Физичкото воспитание и образование кај деца во предучилишна и рана училишна возраст. Штип: Факултет за образовни науки. (е - скрипта).

Тодоровски, Д (2007) Методика на физичко образование. Штип: Педагошки факултет

